

APOLOGIA DEL CONTE. L'ESCRITURA AL RAS DE RAFA GOMAR¹

Maria Josep Escrivà

Abans que practicant de contes, Rafa Gomar fou practicant de poemes. *Les quotidianies d'Aristides* (1981), *I nosaltres com la pols dormíem dins d'un calaix* (1984) i *Saxo* (1987) són tres proves de reincidència en aquesta pràctica que demostren que no fou per pura xamba que Gomar es decidira per l'activitat de versificar. No pretenc jutjar ací el resultat més o menys madur dels seus poemes. Si hi pare esment no és per afegir una anècdota més o menys curiosa al currículum literari de l'autor, sinó perquè alguna vegada m'he entretingut a pensar si l'impuls inicial i el mètode o la pràctica a l'hora d'escriure un conte no s'aproxima més al d'un poema que no al d'una novel·la. Ja ho sé, que caldria repensar-se la qüestió segons quin fóra el cas. Algú amb més temps i més fonaments que no jo faria bé a plantejar la hipòtesi a partir de textos concrets, que és com es coneix i es dona a conèixer la literatura.

Tot i així, a *Viure al ras*, l'últim llibre que Rafa Gomar ha publicat fins ara, crec que es podrien trobar alguns exemples paradigmàtics d'aquesta connexió que, d'altra banda, potser només existesca en la meua voluntat de veure-la-hi. Ens podem fixar en la concisió, en la importància del suggeriment o en la tensió emotiva de «Finestres» o, més encara, de «Qualsevol nit»; en el treball líric sobre el llenguatge —en les imatges subtils, en el ritme accentuadíssim i metòdic— utilitzat a «L'ala trencada» on, dit siga de pas, els meus prejudicis m'han dut a detectar algun

¹ Aquest escrit és el resultat d'una sèrie de papers que vaig anar preparant amb motiu d'unes quantes presentacions de *Viure al ras* en l'any 2000 en el què es va publicar a Tàndem Edicions. Just ara que el revise, Rafa Gomar té en premsa un llibre nou, titulat *Batecs*, que l'any 2003 resultà guanyador del Premi Joaquim Ruyra, dins dels premis Recull de Blanes. No puc estar-me de dir que té un conte-homenatge a Ovidi Montllor que esgarrafa.

deca-síl·lab perfecte, o períodes de sis síl·labes combinats a manera d'alexandrins (voluntat o recialles de destresa poètica?) que doten el conte d'una elegància i una cadència musical tan *peculiar*s com l'esperit turmentat del personatge protagonista.

De reminiscències versificadores o no, el cas és que el de la poesia és el tipus de llenguatge més susceptible de ser manipulat amb intenció d'obtenir un efecte determinat en aquell que llegeix, i Rafa Gomar aprofita amb gran destresa aquest caràcter mal·leable de les paraules i dels registres lingüístics per a conformar, en algunes ocasions més que no els propis actes, el caràcter definitori dels personatges dels seus contes (a més d'altres efectes importants com la denúncia, l'humor o la sàtira que l'autor aconsegueix des de la manera de manipular la llengua que li interessa en cada cas). Crec fins i tot que no exagere, per entendre'ns, si dic que la manera de parlar de molts dels personatges de *Viure al ras* es converteix en el seu atribut principal, el definitori de les psicologies. És ací on he detectat —sempre serà una opinió discutible— algunes de les narracions més reeixides del recull, perquè Rafa Gomar s'hi esmera, quan canvia la tercera persona i fa parlar el jo de cada personatge. L'home de «Insomni», la dona de «L'ala trencada», la de «Rodalies», la família de «Moviment continu», el senyor que pretèn fer bricolatge a «Enemics potencials» són a partir de la manera que tenen de parlar. Ja se sap, que dir açò així també és fer literatura, però és com si, prèviament atorgada la paraula pel seu creador, les narracions a les quals pertanyen aquests personatges ja no pogueren ser de cap altra manera. Un exemple extrem: el protagonista de «Aniversari» es caracteritza tot al llarg d'una narració on el seu comportament i els seus pensaments es donen a conèixer durant una sessió de massatge; el caràcter de la seua dona, en canvi, es defineix perfectament, per oposició al del company, en les dues brevíssimes intervencions del final: per la manera d'adreçar-se al marit coneixem l'empenta de Júlia i el seu caràcter resolt, però també, per oposició, la indecisió, la inseguretat o la falta d'iniciativa de l'home.

La primera incursió de Rafa Gomar en el terreny de la narrativa, després d'aquells títols de poesia, té lloc l'any 1988, amb el títol *Donato*, 2, 27. En aquell llibre, l'autor observava la realitat i la reinventava en forma d'anotació de dietari o d'esbós de conte, de fragment de ficció que li havia de servir per construir, porció a porció, un món de paraules, de sensacions, de suggeriments, de deformacions, de somnis on fóra més fàcil sobreviure o on, almenys, viure tinguera algun sentit: el de

la bellesa, el de la inconformitat, el de la ironia, el del plaer, o el del *poder* (*poder* en cursiva) que té l'escriptor de barrejar realitat i invenció o, més encara, de substituir l'una per l'altra, cosa que no deixa de ser, en el fons, la gran coartada de la literatura. El de captar petits o grans aspectes que el seu instint d'escriptor no deixarà mai que passen desapercebuts. L'actitud de Rafa Gomar a *Donato*, 2, 27 no és una altra que la de no restar indiferent a la vida que li passa per dins i per fora, i donar-ne testimoni.

Després de *Donato*, 2, 27 va venir *Legítima defensa*, un llibre de contes que consolidà a Rafa Gomar com a practicant adepte de l'artesanía narrativa en miniatura que són els seus relats i que, a més, el dugué a guanyar el prestigiós premi Víctor Català de 1990.

D'aquesta època parteixen també les seues primeres manifestacions al voltant de l'apologia del conte com a gènere autònom, significatiu, ric i independent quant a concepció, tècnica, finalitat o valoració respecte de la novel·la. La més recent d'aquestes reflexions aparegué el juny de l'any 2000 a la revista *Caràcters*. En aquell article, Rafa Gomar hi reincideix en la defensa incondicional, no només dels contes, sinó també d'aquelles pràctiques literàries com ara els dietaris, les memòries, els epistolaris relegats en la història de la literatura —no se sap ben bé per què— a un pla secundari. Les seues reflexions sobre el paper donarien peu, sens dubte, a sucosos debats que —tampoc no se sap ben bé per què— escassegen lamentablement en el món de les nostres lletres.

Escriu Rafa Gomar: «si això [l'escassa atenció crítica] succeeix quant a la narrativa curta, si observem d'altres gèneres com ara les biografies, les memòries, els dietaris, els llibres epistolars, els de viatges, la literatura infantil o juvenil [...] el tractament és rotund: són sistemàticament ignorats o s'aplica, com a regla general, el costum que només si l'autor ha reeixit quant a novel·lista, es cita de passada la seua obra de qualsevol altra índole». I encara en un altre punt del mateix article, Gomar deixa clara la seua postura i la il·lustra amb una imatge eficaç, d'aquelles que confirmen allò que deia adés d'observar i revertir la realitat en favor de la literatura. Diu: «voldria denunciar la manca d'equitat a l'hora de valorar tots els gèneres. No puc entendre per què allò que en altres àmbits de la vida seria absurd i inqüestionable, esdevé falsament obvi en literatura. A ningú no se li acudeix pensar que un corredor excel·lent de cent metres lliures tinga molt menys mèrits que un de marató o de tres mil metres; o que el primer està preparant-se per a ser un atleta de distàncies més llargues i encara no cal tenir-lo en compte».

I després d'una incursió en la narrativa juvenil, que donà com a resultat

Rafa Gomar

Viure al ras

col·lecció **VALENCIES**

... Aquella dona, d'uns cinquanta anys, tenia la mirada esmorteïda. Vivia al quart pis de l'edifici d'enfront i s'havia assegut vora la finestra, mig amagada darrere la tela d'unes cortines blanques de dibuix calat. La dona de la neteja em va contar que es deia Anna i feia uns mesos que s'havia quedat viuda. I la meua curiositat, sempre motivada per qualsevol tipus de solitud, m'abocà a contemplar aquell rostre serè i narcotitzat de tristesa que llegia amb el cap recolzat en el palmell de la mà, com si aquelles ratlles impreses no li infonguessen l'energia suficient per a mantenir-lo dret...

T À N D E M

un entranyable llibre titulat *En blanc i negre* aparegut l'any 1995, voldria reprendre la voluntat inicial d'aquestes línies i tornar-me a situar a les pàgines de *Viure al ras*.

Hi ha algunes raons, a banda de les ja presentades fins ací, que em durien a reclamar l'atenció sobre aquest llibre i, més encara, sobre la trajectòria literària del seu autor, si és que aquest fóra un lloc de promoció de llibres més que no de reflexió al voltant dels llibres. Fóra recomanable, en qualsevol cas, per a la salut d'una literatura —i també de l'activitat editorial— que els dos aspectes anaren units, causa o efecte l'un de l'altre, quan un d'aquests llibres val la pena.

Rafa Gomar és un home que té en l'escriptura un dels motius fonamentals de vida, i això es nota quan llegim els seus llibres. D'ací la primera raó, perquè Gomar no busca la fórmula fàcil, la repetició d'esquemes narratius més o menys feliços que ja demostrà que dominava a bastament amb el seu elogiat *Legítima defensa*. L'autor ara de *Viure al ras* busca el treball incessant al voltant de la tècnica del conte literari, explorar i *explotar* les possibilitats que aquesta manera de narració comprimida li ofereix i oferir-la al lector, perquè la seua lectura es renove constantment, per a introduir-lo de cap en la intimitat més esborronadora dels seus personatges, per a sorprendre'l, per a saber projectar la cara més grotesca de la realitat o la més lírica, per a sacsejar-lo davant la mirada més crítica, per a provocar-li el riure, per a buscar també la seua complicitat, per a mantenir alerta la seua atenció o per a reclamar, en algun cas fins i tot explícitament, la seua participació en el judici final de la història que es conta (llegiu «Dona davant l'espill»).

La conseqüència, doncs, d'aquesta primera raó és que a *Viure al ras* no hi ha dues narracions que s'assemblen. Hi ha, si es vol, un criteri que ateny al caràcter dels temes o al to amb què són contats i que ha dut l'autor a dividir el llibre en tres parts que van, des de la introspecció i un intimisme punyent en el cas dels relats més lírics i pausats, a l'agilitat en la manera de contar, als diàlegs més desimbolts, quasi descarats, de vegades voluntàriament vulgars i al sarcasme, l'humor negre, la crítica esmolada, fins arribar en aquest *crescendo* a una espècie de *disbauxa* última que demostra que l'absurditat d'algunes coincidències accidentals, que al principi se'ns presenten com a contratemps difícils d'encaixar, poden atorgar un rumb desconegut a la vida, divertit d'entrada i en ocasions molt preferible al d'abans de conjuminar-se l'atzar rebel.

La segona raó és el resultat lògic d'aquesta voluntat d'eclecticisme narratiu. El millor dels resultats esperables, vull dir, perquè en mans maldestres ens podríem haver trobat al davant d'un poti-poti de

conseqüències descontrolades. Em referesc a l'adequació, a la justa relació entre el caràcter dels personatges (moltes vegades dones) o l'efecte aconseguit a les narracions i les formes d'escriptura. A partir d'ací, propose el sa exercici de donar una oportunitat a la imaginació i endevinar en quin context es podria emmarcar cadascun dels cinc inicis que he escollit del conjunt de divuit que completen *Viure al ras*, perquè m'han semblat bastant il·lustratius del que he tractat d'explicar en aquestes ratlles. Aquests són els fragments:

València oi bé algunes nits. Ahir, per exemple, ensumava la seua fragància de flor de taronger i la notava com un tros de gel entre les mans. Algunes nits també em somriu. És una papallona voletejant les flors que m'ornen els cabells. València, ahir, tenia lluna i no em feien por ni els arbres, ni els edificis, ni tampoc les pedres d'aquest mur. («L'ala trencada», p. 43)

Desitjaria que llegisses aquestes pàgines amb una atenció que sobrepassés l'habitual. Així que, si et trobes dalt de l'autobús, al metro, al tren o en qualsevol lloc d'aquests en què les mirades, els sorolls i els moviments d'altres persones poden alterar-te la concentració, t'agairia o que rellegisses alguns paràgrafs de les narracions anteriors o que tancasses el llibre i esperasses una altra ocasió més propícia. («Dona davant l'espill», p. 81)

Bon dia. Està lliure l'assiento, veritat? Pues ací em quede. Per què hauria de buscar-ne un atre, no li pareix? És que n'hi ha gent que puja al tren i des de que puja hasta que s'assenta recorre tots els vagons. Ja veus què més donarà un asiento o un atre! («Rodalies», p. 53)

El dia que vaig decidir convertir-me en ximpanzé, tu, Eugènia, no vas voler creure-t'ho. A més que ja te n'havia parlat altres vegades, aquell jorn vaig deixar un escrit on et raonava fil per agulla la meua decisió i t'explicava que, atesos els últims esdeveniments ocorreguts en el món, la paciència m'havia arribat al límit i em resultava intolerable pertànyer a l'espècie humana. («Febleses», p. 145)

Vist el coit 1/99, de 31 de desembre, registrat d'entrada en aquest cos més o menys madur, que fa el que pot i li deixen en aquesta matèria, i tenint en compte que el fet va tenir lloc en el domicili de l'altra contractant... («Contactes», p. 157)

Com Rafa Gomar fa dir, en una situació ben distinta, a una de les protagonistes del conte «Absència», jo encara m'incloc entre els que pensen que d'un bon llibre s'aprèn «el valor més íntim de totes les dimensions de la paraula compartir». Vosaltres mateixos.